

Симон Дейвис и Джунифа Узодике

МОНТЕСОРИ ЗА ДЕТЕТО

София, 2024

First published in the United States as:
THE MONTESSORI CHILD: A Parent's Guide to Raising Capable Children with
Creative Minds and Compassionate Hearts
by Simone Davies and Junnifa Uzodike

Copyright © 2024 by Jacaranda Tree Montessori and Junnifa Uzodike
Illustration copyright © 2024 by Naomi Wilkinson

Published by arrangement with Workman Publishing Co., Inc., New York.
All rights reserved.

© Издателство „Изток-Запад“, 2024

Всички права запазени. Нито една част от изданието не може да бъде размно-
жавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на
„Изток-Запад“.

© Румяна Автанска, превод, 2024

© Румяна Дамянлиева, адаптация на корицата, 2024

ISBN 978-619-01-1472-7 (мека подвързия)

ISBN 978-619-01-1473-4 (твърда подвързия)

СИМОН ДЕЙВИС
ДЖУНИФА УЗОДИКЕ

МОНТЕСОРИ ЗА ДЕТЕТО

КАК ДА ОТГЛЕДАМЕ СПОСОБНИ ДЕЦА
С ТВОРЧЕСКИ УМОВЕ И СЪСТРАДАТЕЛНИ СЪРЦА

ИЛЮСТРАЦИИ
Нейоми Уилкинсън

Превод от английски
Румяна Автанска

*В памет на Ононгоно.
Татко и мамо, благодаря ви, че ми дадохте корените,
които ме държат здраво стъпила на земята,
че ми дадохте крила и ме насърчихте да полетя.*

Джунифа

*На мама и татко.
Благодаря ви за цялата подкрепа, доброта и любов!
С дълбока признателност.*

Симон

ЗА ДЕЦАТА

Халил Джубран
(1883–1931)

А една жена с детенце на ръце продума:

– Кажи ни нещо за Децата.

А той ѝ рече:

– Вашите деца не са ваши чада.

Те са синове и дъщери на копнежа на живота за живот.

Идват чрез вас, но не са из вас.

И макар да живеят с вас, не ви принадлежат.

Можете да им отдадете любовта си, но не и мислите си, защото те имат свои мисли.

Можете да дадете подслон на телата им, но не и на душите им, защото душите им обитават къщата на бъдното, в която не можете да влезете дори насън.

Можете да се стремите към тях, но не се мъчете да ги направите като себе си, защото животът не се връща назад, нито помни вчера.

Вие сте лъковете, които изстрелват чадата ви като живи стрели.

Стрелецът вижда целта си върху пътеката на безкрая и ви огъва с мощ, така че вихрените Му стрели да отлетят надалеч.

Нека огъването ви в ръката на Стрелеца е за радост, защото както Той обича литналата стрела, тъй му е драг и якият лък в десницата Му.*

---

* Джубран, Х. За децата. – В: *Пророкът*. София, Кибеа, 2009. Превод: Спас Николов. (Всички бележки под линия са на преводача.)

Поздравления, малкото ви дете вече пораства. Но предизвикателствата продължават. Детето ви расте, нуждите му стават по-големи, а проблемите, пред които ние, родителите, сме изправени, са по-сложни. Ами ако имаше по-лесен начин за отглеждане на деца? Ами ако можехме да се научим да бъдем спокойни, присъстващи и уверени родители?

Точно това ни предлага методът „Монтесори“ – едно холистично пътуване, в което ние сме водачи на детето си и всяко нещо е възможност за растеж. Където домът е спокойно и приветливо място, семейството е изпълнено с любов и уважение, а заниманията, които осигуряваме на децата си, подкрепят тяхното развитие в когнитивен, емоционален, социален и духовен план.

Продължавайки от там, където „Монтесори за малкото дете“ спря, „Монтесори за детето“ показва на родителите на деца на възраст между 3 и 12 години как да помогнат на детето си да се развива по свой начин, със свое собствено темпо, докато противодействат на хаоса, който може да погълне семействата им. През този период се случват толкова много неща, но в книгата той е разделен на етапи, стъпка по стъпка – от това как да подготвим дома си, за да създадем ред, красота и пространство за изследване и движение, до различните начини, по които да подпомогнем социалното и нравственото развитие на детето си: как да си взаимодейства с другите деца, да реагира в нови ситуации и да разрешава конфликти.

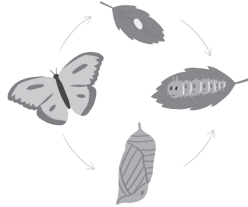
Има и думи, които можем да използваме вместо клишираното „браво“. Съвети как да поставим ясни, но любезни граници. Колко е важно да оставяме на детето време – време да изследва, време да наблюдава, време да си почива и дори време, в което да скучае. Начини да се справяме с предизвикателства като лъжата, желанието да се налага и срамежливостта. Неща, които трябва да вземем предвид, що се отнася до технологиите.

А за нас, родителите – как първо да наблюдаваме, да откликваме, вместо да реагираме. Как да се намесваме по-най-добрия начин или да знаем кога да се отдръпнем. Как да проявяваме лекота, търпение и състрадание. И как да се наслаждаваме на всяка възраст и всеки етап. Да присъстваме.

СЪДЪРЖАНИЕ

1 ВЪВЕДЕНИЕ

Защо е нужно да прилагаме Монтесори у дома	12
Кои сме ние	14
За книгата	15
Монтесори е за всяко дете.....	16
Какво обичаме у детето на възраст между 3 и 6 години.....	17
Какво обичаме у детето на възраст между 6 и 12 години.....	19

2. ВАЖНИ МОНТЕСОРИ ПРИНЦИПИ ПРИ ДЕТЕТО МЕЖДУ 3- И 6-ГОДИШНА ВЪЗРАСТ

Историята на Монтесори накратко	24
Какво представлява методът „Монтесори“? ...	25
Човешките наклонности.....	28
Четирите равнини на развитие.....	35

3. КАК ДА ОТГЛЕДАМЕ МОНТЕСОРИ ДЕТЕ

Как да бъдем негов водач.....	48
Как да положим стабилна основа	50
Как да опознаем детето си.....	57
Самодисциплина и вътрешна мотивация.....	61
Насърчаване на независимост и отговорност	62
Как да отгледаме любознателни деца	64

ИСТИНСКИ ИСТОРИИ

Нигерия.....	69
Джунифа, Узо, Солу, Мету, Биенду, Налу „Ндуома Монтесори“	

4. ПОДГОТОВКА НА ДОМА

Неща, които трябва да имаме предвид при подготвянето на физическата среда	72
Стая по стая	76
Антре	76
Всекидневна	76
Кухня и трапезария	80
Детска стая	82
Баня	85
Пространството на възрастните	86
Стая за игри	87
Навън	88
Психологическа подготовка	91

ИСТИНСКИ ИСТОРИИ

Великобритания и Малайзия	93
Нусайба и Ноа „Руми Монтесори“	

5. МОНТЕСОРИ ЗАНИМАНИЯ ЗА ДЕЦА

Начини да подпомогнем развитието на детето си	96
Защо са важни Монтесори заниманията	101
Някои често срещани въпроси за това как да подпомогнем развитието на детето си	105

ИСТИНСКИ ИСТОРИИ

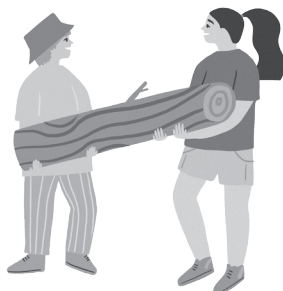
Нидерландия и Украйна	110
Юлия, Клас-Вилем, Иван, Наташа „Добре дошли в Монтесори“	

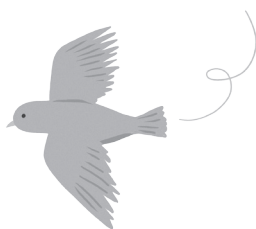
6. КАК ДА ПОДПОМОГНЕМ СОЦИАЛНОТО И НРАВСТВЕНОТО РАЗВИТИЕ НА ДЕТЕТО СИ

Как да поощрим социалното развитие	112
Как да поощрим нравственото развитие	114
Допълнителни неща, които трябва да вземем предвид за социалното и нравственото развитие на децата между 6- и 12-годишна възраст	115
Как да поощрим възпитанието и вежливостта	116
Навън	120
Как да се справим с често срещаните нравствени и поведенчески предизвикателства	120
Как детето ни да стане съзнателен гражданин	130
Как да изградим семейната си култура	134

ИСТИНСКИ ИСТОРИИ

Навахо и акома пуебло, индиански племена в Ню Мексико	135
Джошуа, Калев, Катери @ndnsrp и Факултет в Медицински университет „Джонс Хопкинс“, Блумбърг	

7. КАК ДА ПРИЛОЖИМ ВСИЧКО НА ПРАКТИКА

ПЪРВА ЧАСТ

Как да прилагаме Монтезори в ежедневието си 138

Ежедневни ритми 138

Сезонни ритми 145

Начин и време на хранене 148

Сън 154

Използване на тоалетната
и без изпускане през нощта 156

Грижа за зъбите 158

ВТОРА ЧАСТ

Практически въпроси 160

Кога да помагаме на децата си и кога не 160

Как да насърчаваме самостоятелността 163

Сами вкъщи 164

Пътуване с децата 165

Двуезичие/многоезичие 167

Монтезори за деца с физически увреждания и
невронетипични деца 168

ТРЕТА ЧАСТ

Когато възникват трудни ситуации 170

Възпитаване на желание
за сътрудничество 170

Когато детето ни е разстроено 176

Как да поставим любезни и ясни граници,
когато е необходимо 180

Съвместно разрешаване на проблеми 181

Разрешаване на конфликти
между две страни 182

Поправяне 183

Някои често срещани проблеми 184

ЧЕТВЪРТА ЧАСТ

Обсъждане на деликатни теми 187

Как да говорим за смъртта 189

Как да говорим за секса 190

Как да говорим за човешкото тяло 194

Как да говорим за парите 196

Как да говорим за кражбата 198

Как да говорим за технологиите 199

Как да говорим за играта на стрелба 205

Как да говорим за войните
и климатичните промени 206

Как да говорим за вярата 208

ПЕТА ЧАСТ

Работа с другите 209

Някои специфични взаимоотношения 212

ИСТИНСКИ ИСТОРИИ

Сингапур и Великобритания 218

Джасмин, Андрю и трите им деца
на възраст 1, 9 и 10 години

„Монтезори в три минути“

8. ПОДГОТОВКА НА ВЪЗРАСТНИТЕ

Как да подкрепяме детето си 220

Как да подкрепяме себе си 222

Как израстваме 226

Как да се научим да се самоанализираме 230

Как да пуснем децата си да полетят 233

ИСТИНСКИ ИСТОРИИ

САЩ.....	237
Света, Йохан, Мая, Нина	
Животът е практически	

9. КАКВО СЛЕДВА

Преминаване към третата равнина на развитие	240
Кое е детето от третата равнина, юношата? ..	241
Какво си представя д-р Монтесори за юношите?	245
Монтесори за юноши у дома.....	247
Юношата и училището	261
Юношата в бързо променящия се свят	262
Зрелост: четвъртата равнина на развитие	264
Пътят към спокойствието	266

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение със занимания	268
Писмо до родителите, грижовниците и любимите хора.....	304
Десетте постулата на Монтесори	305

БЛАГОДАРНОСТИ

Благодарности и признателност от Джунифа	306
Благодарности и признателност от Симон	308
За авторките.....	310

ВЪВЕДЕНИЕ

1

Защо е нужно да прилагаме Монтесори у дома

Кои сме ние

За книгата

Монтесори е за всяко дете

Какво обичаме у детето на възраст
между 3 и 6 години

Какво обичаме у детето на възраст
между 6 и 12 години

ЗАЩО Е НЕЖНО ДА ПРИЛАГАМЕ МОНТЕСОРИ У ДОМА

Ами ако имаше по-лесен начин да отглеждаме децата си? Ние, родителите, жонглираме с изискванията на работа и къщи, опитваме се да намерим време за себе си и семейството си и да бъдем полезни за общността си и всичко това, докато се борим със сериозни притеснения за човечеството, влиянието на технологиите и бъдещето на планетата ни.

Ние (Джунифа и Симон) вярваме, че Монтесори е противоотровата срещу това жонглиране. Ние можем да усвоим инструментите, с които да разбираме децата си, да гледаме през техните очи и да ги отглеждаме с радост. Дори – и най-вече – за едно бъдеще, изпълнено с несигурност.

Методът „Монтесори“ предлага нещо, което Джунифа и Симон с обич наричат „триумвират“.

Първо – отглеждане на децата с уважение, любов и разбиране. Като родители и грижещи се за тях, ние сме техните водачи, не шефове или слуги. Ние сме на тяхна страна и сме заедно с тях в това пътуване. Пътуване, в което всичко (хубаво или лошо) е възможност за учене и развитие.

Второ – подготвената среда. Можем целенасочено да подредим дома си (и да запознаем детето си със света извън него) така, че то да може да бъде способно, да чувства, че е на мястото си, и да стане важен член на семейството и общността ни.

Трето – занимания, които отговарят на нуждите на уникалното ни дете и които подпомагат развитието му по един холистичен начин – когнитивно, емоционално, социално и духовно.

Д-р Монтесори разработва този метод за детско развитие преди сто години. Може да ни се стори чудно как все още е приложим в съвременния свят. В отговор на това бихме припомнили на читателя, че потребностите и особеностите на децата не са се променили. Те имат нужда да се движат, да се изразяват, да се свързват с другите и да учат за света около тях. Чрез Монтесори ние искаме децата да учат не защото някой ги принуждава, а защото имат вътрешно желание и искра, която бива пазена и подклаждана. Освен това Монтесори е метод, който работи при всякакви деца по целия свят от повече от век. Това е философия, която позволява на всяко дете да се развива по уникален начин в свое темпо, със собствен начин на учене и според уникалните си интереси.

Децата ни ще имат полза от метода „Монтесори“, независимо дали посещават Монтесори училище, щом прилагаме Монтесори принципите у дома. Всъщност

това прави Монтесори достъпен, безпристрастен и културно адаптивен подход, чиито принципи са приложими в нашето конкретно семейство и обстоятелства.

Много хора биха казали: „Е, аз станах човек и без Монтесори.“ Това може да е вярно за шепата хора, отраснали в семейства, способни да оказват безусловна подкрепа и възможности на децата си, или ако са могли да се грижат за себе си въпреки обстоятелствата. В повечето случаи сме на мнение, че се справяме добре, но ако се замислим по-дълбоко, може да се окаже, че имаме мечти, които никога не сме сбъднали; или че сме тръгнали по път, начертан от родителите ни или обществените очаквания; или пък че усещаме, че не можем да бъдем себе си на 100%; или таим негодувание и гняв към хора, които имат различни възгледи от нашите (било то политически, религиозни, лични интереси, произход, икономически статут и т. н.) или към членове от собственото ни семейство; или че не сме се научили да изразяваме емоциите си или да поставяме любезни и ясни граници пред другите; или имаме стари рани и неизлекувана травма. И така, мислим си, че всичко ни е наред, но едва започваме да осъзнаваме, че и за нас щеше да е от полза да бъдем отгледани по метода „Монтесори“.

Монтесори се ползва с такава популярност не защото е модерен подход, а защото търсим начин да отгледаме децата си така, че да могат да мислят творчески и да знаят как да живеят в едно общество с останалите и да се грижат за планетата Земя.

Не можем да ви обещаем, че детето ви ще стане технологичен гигант като хората от „Гугъл“ (макар че те наистина отдават до голяма степен креативността си на това, че са посещавали Монтесори училище). Това, което ще направим, е да споделим с вас всички тайни, които знаем за отглеждането на способни деца с творчески умове и състрадателни сърца. Деца, които се превръщат в осъзнати възрастни – мили и почтителни, и които се грижат за себе си, околните и планетата. Те стават част от обществото в каквато роля пожелаят – механици, изпълнителни директори, родители, учени, програмисти, фермери, учители, и допринасят за него.

Ние доста често ще се позоваваме на детето, възрастния и околната среда. Между тях има динамична връзка. Ще се научим да разбираме детето и как да подготвим себе си и средата, за да го подкрепим. Ще видим, че принципите са доста логични и интуитивни и въпреки това много от нас са ги забравили. Ще се научим как да наблюдаваме, да откликваме, вместо да реагираме, как да разбираме потребностите и особеностите на децата, докато растат, и още много неща.

Да научим още за Монтесори за детето!

КОИ СМЕ НИЕ

Джунифа е сертифициран от Международната Монтесори асоциация (ММА) преподавател на деца от 0- до 3-, от 3- до 6- и от 6- до 12-годишна възраст, съпруга и майка на четири деца, които са отгледани според принципите на Монтесори още от утробата. Джунифа е основател и директор на Монтесори училище „Фрутфул Орчард“ в Аруба, Нигерия, в което се учат деца от 15-месечна до 12-годишна възраст; тя е член на борда на директорите на ММА и е преминала обучение „Ресурси за бебешки педагози“ (РБП).

Джунифа е благословена, че е открила метода „Монтесори“, преди да се роди първото ѝ дете. Той ѝ дава възможността да поеме по пътя на родителството, въоръжена с познанието за нуждите на децата си и инструментите, които са ѝ нужни като родител. Тя продължава да се учи заедно с децата си, докато те преминават през равнините на развитие. Това да бъде родител, да ръководи училище, да преподава в началния курс и да подкрепя семействата в своята общност и по света, продължава да засилва доверието ѝ в принципите на Монтесори. Тя вярва, че те стоят в основата на изграждането на добрия живот и на едно обединено общество, формирано на базата на уважение и подкрепа, в което всички се учат да се грижат и подкрепят себе си, другите и околната среда (материалната и нематериалната), както и обществото като цяло.

Като Монтесори педагог и родител Джунифа вижда дарбата във всяко дете, с което работи. У дома тя вярва на децата си, насочва ги и възпитава у тях силно чувство за самостоятелност, докато изгражда сплотено семейство и общност. Тя прилага принципите на Монтесори, съобразявайки се с културната среда, и взема участие в Монтесори обучения в САЩ, Италия и Южна Африка.

Симон е сертифициран към Международната Монтесори асоциация (ММА) учител на деца от 0- до 3-годишна възраст, притежава сертификати за асистент-преподавател на деца от 3- до 6- и от 6- до 12-годишна възраст и е педагог по позитивно възпитание. Тя работи в Монтесори учебни заведения от 2004 г. насам и от 2008 г. ръководи собствени часове за родители и деца в Монтесори училище „Джакаранда Трий“ в Нидерландия.

Симон отглежда двете си деца (вече юноши) според принципите на Монтесори. Разочарована от традиционната образователна система, тя пуска децата си в Монтесори група за игра и предучилищна подготовка в „Касълкраг“, Австралия, а след това и в обществено Монтесори училище в Нидерландия до дванайсетгодишната им възраст. Дори и след като влизат в обикновена гимназия, а после и в университет, Симон продължава да прилага у дома принципите на Монтесори.

Тя става свидетел на това как този метод поставя основите за едни емпатични, любезни и любознателни деца. Има с децата си връзка, основаваща се на взаимно уважение: не ѝ се е налагало да ги заплашва, за да ѝ съдействат, те помагат в готвенето и стават страхотни пекари, всеки от тях тренира някакъв спорт, научават

се да свирят на кийборд, прекарват време с приятели и се наслаждават с часове, опънати на пода в хола, да правят комикси и знаци за тайни клубове, вдъхновени от любимите си книги. Принципите на Монтесори се прилагат и на семейните ваканции, които преминават в тичане из някоя ферма, в строене на бент на плажа или разглеждане на музеи в различни градове. Симон е първата, която осъзнава голямата привилегия, че е имала възможността да предложи всичко това на децата си. И ви уверява, че Монтесори не означава да отгледаш идеални деца – нейните деца също преживяват своите трудности и водят своите борби през годините, и по-нататък в книгата ще сподели как са преминавали през подобни ситуации.

Ние намерихме толкова спокойствие, радост и свързаност с децата си, прилагайки принципите на Монтесори у дома, и се надяваме това да се случи и с вас.

ЗА КНИГАТА

След като Симон написва „Монтесори за малкото дете“*, а двете с Джунифа – „Монтесори за бебето“**, хората не спират да искат и книга за по-късните години. Това е резултатът. Събрали сме мъдрост от д-р Монтесори, нашето обучение по метода „Монтесори“, опита ни със собствените ни деца и много семейства, много проучвания, професионална подготовка, обучителни курсове, подкасти, ателиета и много други Монтесори педагози, които допринесоха за книгата и я превърнаха в ръководство за Монтесори семействата с деца на възраст между 3 и 12 години.

Целта на книгата не е да превърнем домовете си в Монтесори класна стая. Всъщност ви съветваме да не го правите. Това не е и книга за домашно образование по Монтесори. Тя е за това как можете да приложите принципите на Монтесори у дома, независимо дали детето ви посещава Монтесори училище, или не.

Можете да прочетете тази книга от кора до кора или да я отворите на произволна страница, за да почерпите знания, които можете да приложите на практика днес. Надеждата ни е, че ще можете да използвате книгата като скеле. Можете да попиете принципите и с времето те ще се превърнат във ваша втора природа. После можете да махнете скелето и да се справяте сами (и да прелиствате книгата, когато искате да си припомните нещо или когато сте в трудна ситуация).

Дали за първи път се докосвате до Монтесори, или прилагате Монтесори принципите още преди рожбите ви да са се родили, надяваме се, че накрая ще имате самоувереност, ще познавате по-добре децата си и ще имате по-силна връзка със семейството си. Ако никога не сте прилагали метода „Монтесори“ у дома, искаме да знаете, че никога не е твърде рано да се започне с него и никога

* Дейвис, С. *Монтесори за малкото дете*. София, Изток-Запад, 2020.

** Дейвис, С., Джунифа Узодике. *Монтесори за бебето*. София, Изток-Запад, 2021.

не е твърде късно. Отначало може да ви се стори, че е огромна промяна да наблюдаваш, да подготвиш дома и себе си и да подкрепяш развитието на детето си по нов начин, но знайте, че усилията ви ще се отплатят. Монтесори не е бързо решение. Това е дългосрочен подход.

БЕЛЕЖКА: Запазили сме оригиналните цитати от трудовете на д-р Монтесори, които са написани в духа на нейното време.

ДОПЪЛНИТЕЛНА ЛИТЕРАТУРА

За научната база, върху която се осланя методът „Монтесори“, и идеите, споделени в тази книга, насочваме читателя към:

- ▶ всеобхватния, но разбираем труд на Анджелин Стол Лилард: „Науката зад гения“ (*The Science Behind the Genius*);
- ▶ онлайн допълнението „Как работи Монтесори?“ (*How Montessori Work?*) от Майра Дебс и Анджела К. Мъри (www.workman.com/montessori).

МОНТЕСОРИ Е ЗА ВСЯКО ДЕТЕ

Ние вярваме, че методът „Монтесори“ може да бъде приложен във всеки дом с всяко дете от всякакъв произход, навсякъде по света, без значение какви и колко са членовете на семейството. Смесът на Монтесори е да научим, че всяко дете е уникално, да подкрепяме индивидуалното му развитие и да правим корекции, ако е нужно.

Монтесори не е само за деца, които могат да си седят тихо и да си прибират играчките обратно на рафта. Той е и е особено подходящ и за децата, които имат нужда от движение. Те могат да се движат, докато играят, могат да танцуват, да пеят, да правят музика, да откриват ритми и да извършват малки или големи движения. Монтесори е за деца с всякакви похвати на учене. За тези, които имат визуална, слухова или кинестетична памет (които обичат да докосват и усещат нещата, за да ги опознаят). Методът е за децата, които обичат да учат чрез правене, а също така е за деца, които обичат да учат, докато наблюдават.

Д-р Монтесори вижда потенциала във всички деца, включително и в тези, които са невродивергенти (например аутисти, двойно изключителни*, надарени, хиперактивни, имат сензорни затруднения или специални образователни потребности), имат умствени или физически затруднения, глухи или слепи, или имат (селективна) немота.

* Двойно изключителни – деца, които са изключително надарени в една област, но имат някакъв вид обучителни затруднения, например дислексия.

КАКВО ОБИЧАМЕ У ДЕТЕТО НА ВЪЗРАСТ МЕЖДУ 3 И 6 ГОДИНИ

Детето на възраст между 3 и 6 години е любопитно. Докато ние може да обичаме да се излежаваме в леглото по цял ден, нашето дете на тази възраст не може да спре да учи и да се движи. То има да открива толкова нови неща и постоянно пита „Какво?“ и „Защо?“, жадно да разбере света около себе си. То иска да знае имената на предметите, връзките между хората и простички обяснения за това как работят нещата.

Детето на възраст между 3 и 6 години схваща лесно. Д-р Монтесори описва съзнанието на децата на тази възраст като *попиващ ум*, способен да усвоява всичко като гъба. Виждаме как деца на тази възраст научават множество езици без каквито и да били специални уроци; те усвояват как да се движат и как да общуват и да слушат; започват да изследват символи като букви, числа, географски карти и знамена и усвояват социалния живот на околните. Докато попиващият ум на децата под тригодишна възраст е *несъзнателен* – възприема всичко без съзнателно усилие, – съзнанието на детето между 3 и 6 години е *осъзнато*, наясно е какво възприема и е нетърпеливо да си изясни всичко, което е научило в по-ранните си години.

Детето на възраст между 3 и 6 години възприема всичко буквално. То разбира света по съвсем конкретен начин, въз основа на това, което вижда на около. Това, основано на реалността, възприемане е важна основа за неговото първоначално развиващо се въображение. То може да допринесе също и за някои изумителни разговори. Например, ако го попитате какво би станало, ако нямаше мозък, най-честият отговор би бил, че главите ни щяха да са сплескани!

Децата на възраст от 3 до 6 години обичат да общуват и да се изразяват. Докато стане на три години, едно дете се научава най-вече да се изразява вербално. Между 3 и 6 години то обогатява речника си и започва разговорно да използва граматиката. Някъде около 6 години много деца вече могат да се изразяват (говоримо и писмено) и да разбират околните (слушайки и четейки). Освен това те обичат да се изразяват чрез танци, музика и изкуство.

Между 3- и 6-годишна възраст детето е заето да съчетава, сортира, степенува и класифицира впечатленията си от света наоколо чрез сетивата си. То все още учи чрез сетивата си. Това означава, че научава и възприема информация чрез докосване, помириране, слушане, виждане и опитване на всичко, което му попадне. Устните инструкции и лекции не са му толкова интересни; много по-вълнуващи са поканите за изследване, чрез което да направи свои собствени

открития. Децата на тази възраст проучват качествата на материалите, на които попадат – неравно и гладко, дълго и късо, тихо и шумно, горещо и студено, светло и тъмно.

Дето на възраст между 3 и 6 години е готово непрестанно да повтаря една и съща задача. Когато дете на тази възраст работи върху овладяването на нещо, то го повтаря много пъти, докато го усвои. В класната стая можем да забележим дете, което завързва панделки, развързва ги и пак ги завързва или пък се захваща с едно и също занимание всеки ден в продължение на две седмици, а после спира и започва друго.

Детето на възраст между 3 и 6 години обича да взема участие в ежедневните задачи. Децата на тази възраст харесват така наречените *практически дейности от живота*. Те обичат да се учат как да се грижат за себе си, като си сресват косата, да се грижат за растения или животни или пък да подреждат масата за цялото семейство. Те заучават последователността от стъпки и прецизират координацията и движенията си и им харесва да допринасят за общото благо. Благодарение на тези ежедневни житейски дейности се запознават и с културата си чрез предметите от ежедневието (като приборите, които използваме за хранене) и обичаите (например как казваме *здравей*).

Детето на възраст между 3 и 6 години е способно на много повече, отколкото си мислим. То може да прави палачинки, да си връзва връзките на обувките, да нарисува карта на Африка и да назове всяка една страна и да ушие декоративна възглавничка. Когато средата му е подготвена така, че да успява, когато има свободата да избира това, което му харесва, има до себе си търпелив възрастен или по-голямо дете, които да помоли за помощ, ако се затрудни в нещо, и разполага с времето да се упражнява и да овладява дадено умение, едно дете може да се захване и да завърши времеемки и сложни задачи.

Детето на възраст между 3 и 6 години живее най-вече в настоящето. Макар да започват да схващат по-добре концепцията за времето, отколкото когато са били съвсем малки, за тези деца „вчера“ може да означава всеки един момент от миналото, а „утре“ – всеки един момент в бъдещето. Те ни напомнят да живеем в настоящето, тук и сега, и да не бъдем прекалено фиксирани в миналото или бъдещето. За тях има неща, които вършат в момента и които са много по-важни.

КАКВО ОБИЧАМЕ У ДЕТЕТО НА ВЪЗРАСТ МЕЖДУ 6 И 12 ГОДИНИ

Можем да изпитваме силна съпричастност към децата на възраст между 6 и 12 години. Те често биват критикувани, че са груби, непокорни и отвързват. Може да се чудим какво е станало със сладкото ни детенце. Детето ни навлиза в нов етап на развитие (втората равнина) и ще има нужда от различен вид подкрепа.

По-голямото дете се ръководи от логиката, въображението и развиващите се у него морални ценности. Привлича го това да работи, да бъде и да принадлежи към групи извън семейството. Но възрастните все още играят важна роля в живота му. То притежава все по-голяма издръжливост и жажда за знания и иска да остави своята следа в света.

Детето на възраст между 6 и 12 години е по-стабилно. Високата скорост на физическия растеж в ранното детство започва да се забавя и то става по-стабилно и по-малко се променя. Започва да сменя млечните си зъби и пухкавото му личице отслабва, краката му стават по-силни. Става по-авантюристично и дръзко и започва да споделя подвизите си с нас.

Детето на възраст между 6 и 12 години има изключително силно чувство за справедливост. То иска да направи така, че по-възможност всичко да е по-равно за всички. Ако има десет бисквити и шест деца, то би предпочело всички деца да си вземат по една бисквита и да остави четири в чинията, отколкото само някои деца да получат по две бисквити. Тъй като тези деца обичат правилата и реда, можем да ги помолим да създадем споразумения, касаещи дома, които те с радост ще поддържат и прилагат. Това означава също и че се опитват винаги да казват истината и са нетърпеливи да ни съобщят, когато някой е направил нещо лошо. Опитват се да следват правилата и да отличават правилното от грешното.

Детето на възраст между 6 и 12 години обича да бъде част от група. То се учи как да бъде пълноценен член на групата, изследва представата за справедливост, научава как мислят другите, развива емпатия и изпитва нужда да защитава онези, които смята за „по-слаби“. Упражнява се да бъде част от обществото и може да има нужда от помощта ни, за да насочи някои от тези естествени инстинкти, за да развие своята общителност.

Детето на възраст между 6 и 12 години се интересува от тайни езици. Може да се впечатлява от шифри и йероглифи или може да измисли свой собствен език – начин децата да се почувстват независими и отделно от семейството си, докато създават свое собствено общество от приятели.

Детето на възраст между 6 и 12 години е способно да свърши много работа (но и да натвори голяма бъркотия). То ще поиска да свърши някаква работа, ако в нея има смисъл, ако я върши със и за своята група и ако съвпада с интересите му. То обича да споделя нови знания и открития. Вече има нужда от по-големи пространства за изследване; не му стигат само домът и училището. Можем да му предложим Вселената – не само математика и граматика, но и предмети като биология, история, география, астрономия и механика. То научава, че всичко е свързано и че всичко във Вселената (от бактерията, през паяка, до самото него) има *космическа задача* и своя собствена специална роля.

Детето на възраст между 6 и 12 години използва въображението си, за да проучва света около себе си. То престава да проучва единствено със сетивата си и вече използва въображението си, за да разбере чуждата култура, среда и нещата, които не може физически да докосне или види. Веднъж Симон попада на следното обяснение за това: „Използват се очите на съзнанието, не само на тялото.“ То може да го прави, като изобретява, като измисля начини за разрешаване на проблеми като замърсяването или като използва въображението си, за да се постави на нечие място.

Детето на възраст между 6 и 12 години поставя основите на това да се превърне във възрастен, който допринася за обществото и е в услуга на другите. То научава, че може да бъде в услуга на своя клас, на съучениците си, на семейството си и останалите в обществото например, като окоси моравата на някой възрастен съсед или като напише писмо до местните власти с искане да запълнят дупка на тротоара, която може да попречи на придвижването на хора в инвалидни колички.

КАКВО СЕ ОПИТВАТ ДА НИ КАЖАТ ДЕЦАТА НИ

ДЕТЕТО НА ВЪЗРАСТ МЕЖДУ 3 И 6 ГОДИНИ

Когато казва: „Не, ти го направи“, то **ВСЪЩНОСТ** има предвид: „Ще ми помогнеш ли да започна?“ или „Ще седиш ли до мен, докато го правя?“

Когато пита: „Какво?“ или „Защо?“, то **ВСЪЩНОСТ** иска да научи всичко за света наоколо. Насърчавайте го да го прави.

Когато казва: „Ама аз не искам да си лягам!“, то **ВСЪЩНОСТ** казва: „Наистина ли е време за лягане, или си толкова изморен, че ще ме оставиш да будувам?“

Когато плаче, то не се преструва. То **ВСЪЩНОСТ** казва: „В момента не съм добре. Ще ми помогнеш ли да се успокоя? После ще поправа това, което съм счупил.“

Когато моли за помощ, то **ВСЪЩНОСТ** казва: „Помогни ми да го направя сам“, за да се научи да се грижи за себе си, другите и това, което го заобикаля.

Когато не слуша, **ВСЪЩНОСТ** казва: „Това, което ми говориш, не съвпада с това, което искам да правя в момента. Ще ме оставиш ли да приключа и после ме помоли отново по начин, който да ме накара да поискам да го направя?“

ДЕТЕТО НА ВЪЗРАСТ МЕЖДУ 6 И 12 ГОДИНИ

Когато спори и вика: „Не е честно!“, то **ВСЪЩНОСТ** се опитва да разбере кое е редно и как в действителност стоят нещата.

Когато не спира да клюкарства, то **ВСЪЩНОСТ** проверява докъде стигат границите и устойчивостта на редното и нередното.

Когато сътвори голяма бъркотия, то **ВСЪЩНОСТ** проучва и върши много работа и често пъти подрежда идеите си, макар това трудно да се разбира.

Когато плаче, то не се преструва. **ВСЪЩНОСТ** казва: „Въпреки че съм по-голям, в момента отново не съм добре. Ще ми помогнеш ли да се успокоя? После ще поправа това, което съм счупил.“

Когато задава дълбокомислени въпроси, то **ВСЪЩНОСТ** ни моли да му помогнем да мисли самò и да му дадем инструментите и рамката за изследване на идеите и откриване на отговорите.

Когато изглежда, че не ни слуша, то **ВСЪЩНОСТ** винаги ни чува. Може да не реагира или да не последва насоките ни, но ни е чуло.